

บทความออนไลน์

การปรับตัวของห้องสมุด

ในอดีตเมื่อต้องการค้นคว้าหาความรู้ อ่านหนังสือ หรือศึกษาวิจัย ทุกคนจะนึกถึงห้องสมุดเป็นอันดับแรก ในฐานะศูนย์กลางของข้อมูลสารสนเทศ แต่ในยุคดิจิทัลผู้คนสามารถเข้าถึงความรู้ด้วยตนเองทุกที่ทุกเวลาผ่านอินเทอร์เน็ต ทำให้ความต้องการพึ่งพาสารสนเทศจากห้องสมุดน้อยลง

มีผลการสำรวจพบว่า คนอังกฤษเข้าห้องสมุดลดลงจากร้อยละ 48.2 ในปี 2548 เหลือร้อยละ 33.9 ในปี 2558 ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่ามีเวลาน้อยลง และร้อยละ 17 ให้เหตุผลว่า สามารถซื้อหรือเข้าถึงหนังสือได้จากที่อื่น^[1] ในปีเดียวกันยังมีการสำรวจพบว่าชาวอเมริกันใช้ห้องสมุดร้อยละ 44 ลดลงจากปี 2555 ซึ่งมีผู้ใช้บริการห้องสมุดร้อยละ 53^[2]

ประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ในช่วงสิบปีที่ผ่านมาผู้ใช้บริการยืมคืนหนังสือที่ห้องสมุดลดลงประมาณ 1 เท่าตัวเหลือร้อยละ 8.3 และใช้ห้องสมุดเพื่ออ่านหนังสือเหลือเพียงร้อยละ 0.6 หรือลดลงเกือบ 8 เท่า คิดเป็นจำนวนผู้ใช้ห้องสมุดเป็นสถานที่อ่านประมาณ 2.98 แสนคนเท่านั้น นอกจากนั้นการอ่านหนังสือในห้องสมุดดูเหมือนเป็นเรื่องของเด็กและเยาวชนในวัยเรียน แต่เมื่อพ้นจากวัยเรียนไปแล้วก็แทบจะไม่มีใครอ่านหนังสือในห้องสมุดกันอีก

ประชากรที่ใช้บริการห้องสมุด และยืมหนังสือ จำแนกตามภูมิภาค

หน่วย : ร้อยละ

ปี	กรุงเทพฯ	ภาคกลาง	ภาคใต้	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคเหนือ	ทั่วประเทศ
2551	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
2554	9.5	10.5	13.5	15.4	21.0	14.2
2556	8.0	9.2	13.7	18.2	23.1	14.3
2558	8.6	8.5	12.5	17.7	17.7	12.9
2561	6.6	6.8	9.0	9.3	10.7	8.3

ข้อมูลจาก สำนักงานสถิติแห่งชาติ

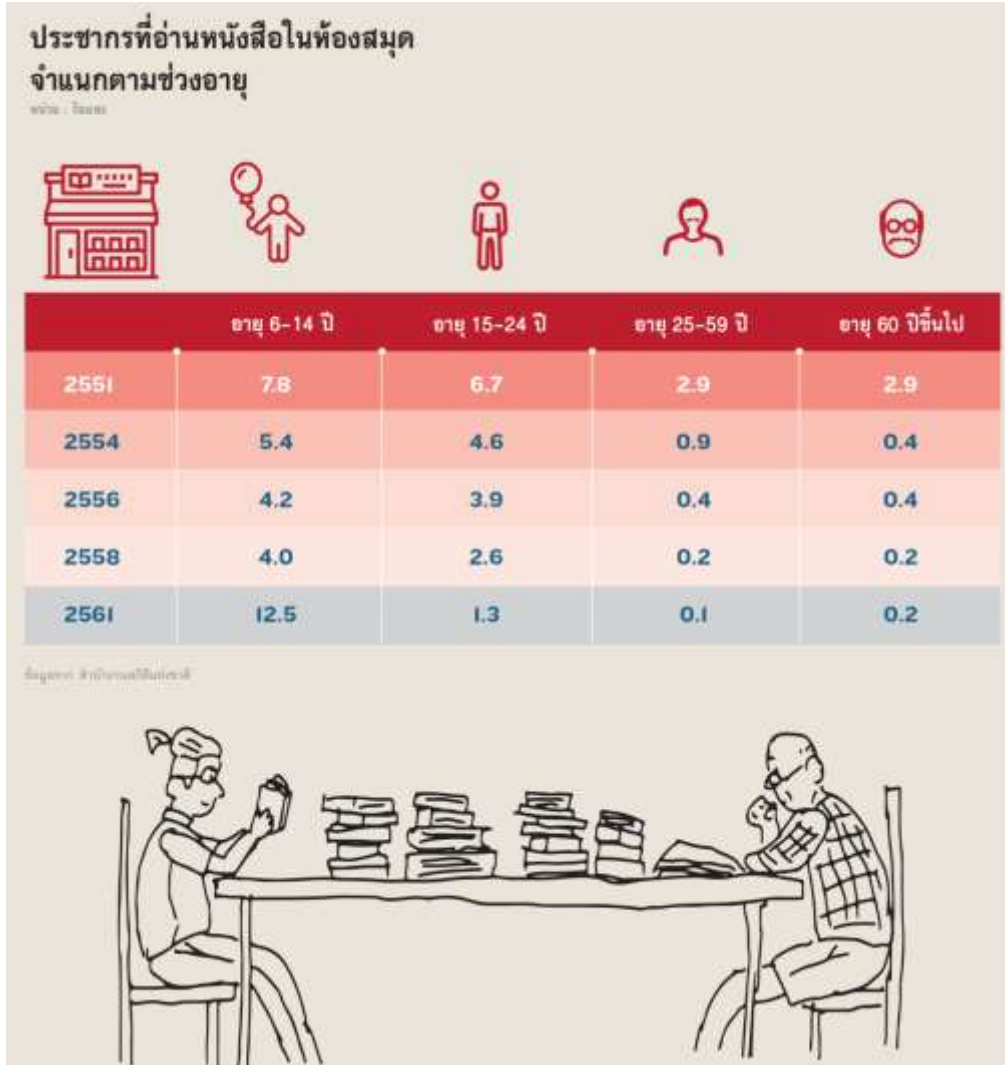
ประชากรที่อ่านหนังสือ จำแนกตามสถานที่อ่าน

หน่วย : ร้อยละ

ปี					
	บ้าน	สถานศึกษา	สถานที่เอกชน	ที่ทำงาน	ห้องสมุด
2551	71.0	16.1	21.1	19.8	4.6
2554	76.1	21.1	19.5	18.2	2.4
2556	75.6	20.8	26.8	21.3	1.6
2558	84.3	21.7	24.6	25.2	1.2
2561	91.7	19.6	18.0	17.2	0.6

ข้อมูลจาก สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ในรอบสิบปีนี้ห้องสมุดยังคงมีจำนวนเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 70 แห่งในทุกภูมิภาค ทั้งที่เป็นการบูรณะอาคารเดิมและก่อสร้างห้องสมุดแห่งใหม่ การที่อุปสงค์และอุปทานด้านห้องสมุดกำลังสวนทางกัน น่าจะเป็นเพราะผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาห้องสมุดได้เริ่มตระหนักถึงความท้าทายของยุคดิจิทัล จึงพยายามแสวงหาโมเดลใหม่ ๆ ด้วยการสร้างสรรค์ห้องสมุดใหม่ให้แตกต่างไปจากห้องสมุดแบบดั้งเดิม (ที่คงจะเข้าไปปรับเปลี่ยนได้ยาก) เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการยุคใหม่ให้มากที่สุด

ห้องสมุดกับบทบาทใหม่ที่เป็นไปได้

แนวคิด “ห้องสมุดมีชีวิต” ซึ่งริเริ่มผลักดันเผยแพร่โดยอุทยานการเรียนรู้ (TK park) ส่งผลสะท้อนให้ห้องสมุดทั่วประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมต่อเนื่องมาตลอดทศวรรษแห่งการอ่าน (2552-2561) อย่างไรก็ตาม “ห้องสมุดมีชีวิต” ที่อุบัติขึ้นมานานเกินกว่าทศวรรษ ก็ยังเป็นห้องสมุดที่เต็มไปด้วยหนังสือและ

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

สารสนเทศ ซึ่งนับวันผู้คนจะสามารถเข้าถึงสิ่งเหล่านี้ได้เองผ่านอุปกรณ์ดิจิทัล ประเด็นที่น่าขบคิดต่อไปก็คือความสำเร็จที่ผ่านมาเพียงพอหรือไม่ที่จะตอบสนองความต้องการของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และห้องสมุดมีชีวิตจะเติมเต็มบทบาทที่ยังไม่เคยทำมาก่อนให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างไรบ้าง

ช่วง 10 ปีมานี้ ห้องสมุดของไทยหลายแห่งมีการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มเติมอย่างเห็นได้ชัดให้ความสำคัญกับการจัดหาอุปกรณ์คอมพิวเตอร์เพิ่มเติม การให้บริการสัญญาณอินเทอร์เน็ต WiFi เพื่อให้ผู้ใช้บริการสามารถค้นคว้าสารสนเทศและความรู้ด้วยตนเอง แต่แนวคิดด้านการจัดการพื้นที่ (Space Management) ยังคงอยู่ในช่วงของการเริ่มต้น บางแห่งเริ่มที่จะจัดสรรพื้นที่บางส่วนให้สามารถใช้เสียงได้ มีการออกแบบพื้นที่ให้โปร่งโล่ง มีโซฟานั่งเล่น หรือมีกาแฟและอาหารว่างให้บริการ รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้ต่าง ๆ ตามที่ห้องสมุดเชี่ยวชาญ เช่น ห้องสมุดมารวย จัดเวิร์คช็อปให้ความรู้เรื่องการออมและการจัดการด้านการเงิน ห้องสมุดสีเขียวจัดกิจกรรมให้เยาวชนได้สำรวจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในสวนสาธารณะซึ่งเป็นที่ตั้งของห้องสมุด

บทบาทในการสร้างประสบการณ์และแรงบันดาลใจใหม่ๆ ให้กับผู้ใช้บริการ ปรากฏให้เห็นและน่าสนใจมากขึ้นกว่าในอดีต อาทิ หอประวัติเมือง ภายในศูนย์การเรียนรู้เมืองฉะเชิงเทรา (KCC) ที่นำเสนอเรื่องราวคุณค่าในอดีตของจังหวัดได้อย่างมีชีวิตชีวา ห้อง “นิพพานขมิ้นกลาง” ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส เพื่อให้ผู้ใช้บริการลองสัมผัสประสบการณ์ที่สงบสุข และมีกิจกรรมบรรยายอย่างสม่ำเสมอในวันเสาร์และอาทิตย์ ศูนย์การเรียนรู้ธนาคารแห่งประเทศไทยจัดแสดงนิทรรศการให้ความรู้เรื่องความสำคัญของการออมและการบริหารเงินตลอดช่วงชีวิต โดยใช้สื่อที่ทันสมัยดึงดูดกลุ่มเป้าหมายทุกวัย ทำให้เรื่องที่ซับซ้อนกลายเป็นเรื่องที่เข้าใจง่าย

กระแสเมกเกอร์ที่แพร่เข้ามาในช่วงกลางของทศวรรษแห่งการอ่าน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่สนับสนุนบทบาทห้องสมุดให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์นวัตกรรม โดยการเรียนรู้จากการทดลองและลงมือทำ แต่พื้นที่ “เมกเกอร์สเปซ” ในห้องสมุดกลับไม่ปรากฏชัดเท่าไรนักเมื่อเทียบกับนอกห้องสมุดซึ่งผุดขึ้นมากมาย คงมีเพียงห้องสมุดในรั้วมหาวิทยาลัย เช่น หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยขอนแก่นที่สนับสนุนพื้นที่ให้นักศึกษาได้ริเริ่มสร้างสรรค์ถึงขยะอัจฉริยะซึ่งควบคุมการทำงานด้วย IoT เป็นต้น

นอกเหนือจาก “สารสนเทศที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือ” ซึ่งทำให้ห้องสมุดยังคงดำรงจุดแข็งอันเป็นข้อได้เปรียบสถาบันทางสังคมอื่นแล้ว ห้องสมุดยังมีสินทรัพย์อันล้ำค่าอยู่กับตัว นั่นคือ “พื้นที่” ที่สามารถรังสรรค์ให้เกิดประโยชน์กับผู้คนและสังคมได้อีกมาก งานบริการด้านสารสนเทศถือเป็นงานปกติที่จำเป็นต้องทำแต่ยังไม่เพียงพอ (necessary but not sufficient) นวัตกรรมบริการที่ออกจากกรอบห้องสมุดแบบเดิม โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้เป็นหลัก ด้วยการเปลี่ยนมุมมองเรื่องพื้นที่ที่ไม่จำกัดเพียงแค่การเป็นคลังหนังสือหรือ

ทรัพยากรและพื้นที่การอ่าน จะนำไปสู่ความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ที่น่าตื่นเต้นดังที่เกิดขึ้นแล้วกับห้องสมุดหลายแห่งทั่วโลก

Click เพื่อโหลดดูภาพใหญ่

แนวคิดหรือการบริการห้องสมุดที่แปลกใหม่และน่าสนใจ

ชื่อ	หน่วยงาน	ปีที่เริ่ม	รายละเอียด
ห้องสมุดพร้อมปัญหา	กรมราชทัณฑ์	2546	การพัฒนาห้องสมุดในเรือนจำให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ตามหลักมาตรฐานสากล โดยกรมราชทัณฑ์ตั้งเป้าให้มีห้องสมุดในเรือนจำทุกแห่ง
กล่องหนังสือสร้างสรรค์	กลุ่มระดับใบ	2548	การหมุนเวียนหนังสือระหว่างชุมชนโดยจัดแบ่งหนังสือเป็นกล่องๆ นำไปจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านให้กับเยาวชน
ห้องสมุดมนุษย์	เครือข่ายห้องสมุดมนุษย์แห่งประเทศไทย	2553	ห้องสมุดซึ่งเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมีความรู้ ประสบการณ์ และเรื่องเล่าที่สามารถแบ่งปันให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นเช่นเดียวกับหนังสือ
ห้องสมุดสีเขียว	กรุงเทพมหานคร	2554	ห้องสมุดในส่วนสาธารณะที่ออกแบบโดยคำนึงถึงความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และจุดประกายให้ผู้ใช้บริการเกิดจิตสำนึกสีเขียว
ห้องสมุดการ์ตูน	กรุงเทพมหานคร	2555	ห้องสมุดที่เป็นสวรรค์สำหรับเด็กๆ เพราะเต็มไปด้วยการ์ตูนของเล่น และสื่อการเรียนรู้สำหรับเด็ก ซึ่งเชื่อว่าจะสร้างความสุขและความสุขจะนำไปสู่แรงบันดาลใจในการอ่าน
บ้านหนังสืออัจฉริยะ	สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.)	2556	เป็นห้องสมุดประชาชนระดับหมู่บ้าน ซึ่งอาจตั้งอยู่ที่บ้าน ร้านขายของชำ ร้านตัดผม ร้านนวด ฯลฯ ซึ่งจะได้รับสนับสนุนหนังสือพิมพ์รายวัน วันละ 2 ฉบับ หนังสือรายปักษ์ รายสัปดาห์ นิตยสาร รวมถึงหนังสืออื่นๆ จาก กศน.
TK Public Online Library	ทีเคพาร์ค	2558	ห้องสมุดประชาชนออนไลน์แห่งแรกในประเทศไทย ให้บริการยืมคืนอีบุ๊กกว่า 20,000 รายการ
โซนอ่านหนังสือ 24 ชั่วโมง	สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	2558	การแบ่งโซนห้องสมุดเพื่อให้บริการตลอด 24 ชั่วโมง
เดอะ บ็อกซ์	ห้องสมุดคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	2558	ออกแบบโซนอ่านหนังสือและสื่อมัลติมีเดีย ลักษณะคล้ายเตียง 2 ชั้น มีเบาะสำหรับเอนนั่งหรือนอนเพื่อรับชมสื่อจากจอคอมพิวเตอร์ติดผนัง หรือสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต
ห้องสมุดมิซา (Walking Library)	เดอะมอลล์ กรุ๊ป	2558	การเช่าเรื่องโดยบุคคลที่มีชื่อเสียง เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้กับเยาวชนโดยตระเวนไปตามโรงเรียนต่างๆ
Park&Pick	สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	2559	บริการแบบไดรฟ์พาส (Drive Thru) โดยผู้ใช้สามารถขับรถเข้าไปแวะจอดจุดบริการบริเวณลานจอดรถหลังห้องสมุดโดยไม่ต้องลงจากรถ เพื่อคืนหนังสือหรือรับหนังสือที่จองยืมไว้ล่วงหน้า
รถพอนน้อย	สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	2560	รถไฟฟ้าไร้มลพิษ ให้บริการรับส่งหนังสือจากคณะต่างๆ รวมถึง Book Drop ภายในมหาวิทยาลัยขอนแก่น
Digital Shelf	ห้องสมุดมารวย	N.A.	ชั้นหนังสือดิจิทัล ออกแบบหน้าจอสัมผัสให้มีการนำเสนอเนื้อหาบางส่วนของหนังสือ แทนที่จะให้ข้อมูลบรรณารักษ์เพียงอย่างเดียว เพื่อให้ผู้สืบค้นได้รับสารสนเทศตรงตามความต้องการยิ่งขึ้น
library of thing	สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	N.A.	ให้บริการยืมสิ่งของต่างๆ เช่น หมอน ร่ม เครื่องนวด แท็บเล็ต สมาร์ทวอตช์ ฯลฯ

รวบรวมโดย ฝ่ายวิทยบริการ สำนักงานอุทยานการเรียนรู้

Click เพื่อชมภาพใหญ่

[1] <https://www.theguardian.com/books/2016/may/03/library-use-falling-sharply-study-shows>

[2] <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2016/04/americans-like-their-libraries-but-they-use-them-less-and-less-pew/477336/>

ที่มา <https://www.tkpark.or.th/>

